

2014-12-22

Nationellt centrum för svenska som andraspråk: Kommentar till regeringens proposition 2014/15:45 *Utbildning för nyanlända elever – mottagande och skolgång*

Definition och målgrupper

Begreppet nyanländ

Den lösning som bör väljas är därför att konstruera lagtexten så att ett barn som kommit till Sverige före ordinarie skolstart ska få del av de åtgärder som nyanlända har rätt till, om det bedöms behövas i det enskilda fallet, trots att barnet inte omfattas av lagens definition av nyanlända. (s. 21)

NC anser att det är olyckligt att definitionen ”nyanländ” inte innefattar barn i förskoleklass. Många länder har tidigare skolstart än Sverige, vilket innebär att en nyanländ sexåring kan ha två års skolbakgrund. Detta bör tas tillvara inför start i årskurs 1. En obligatorisk kartläggning även för denna grupp skulle öka elevens möjlighet att bli delaktig och utvecklas snabbare.

NC välkomnar dock att lagtexten ska konstrueras så att även barn som anlant före skolstart, och som alltså inte omfattas av definitionen, ska kunna få ta del av åtgärderna (s. 23).

Det är för övrigt glädjande att formuleringen ”invandrarungdomar” byts ut mot ”nyanlända ungdomar” (s. 24). Det är rimligt att språkinträdning i första hand riktar sig till denna grupp och att ”särskilda skäl” krävs för andra elever.

Mottagande

När det gäller nyanlända elever ska bedömningen slutföras i sådan tid att beslut om i vilken årskurs och undervisningsgrupp eleven ska placeras i fattas inom två månader från det att eleven för första gången har tagits emot inom skolväsendet i någon av skolformerna grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan. (s. 25, vår markering)

NC påpekar här att kartläggning sker i grundskolan eftersom i princip ingen nyanländ kan placeras i annan skolform innan utredningar gjorts (förutom placering i sameskola vilket möjligt för mycket få elever). Samma påpekande gäller även angående mottagande av nyanländ elev, se s. 32.

Nationellt centrum för svenska som andraspråk

Bedömning/kartläggning och inplacering

Årskursplacering

Rektorn ska senast inom två månader från det att en nyanländ elev för första gången har tagits emot inom skolväsendet i någon av skolformerna grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan besluta om placering i en årskurs och i en undervisningsgrupp. Eleven ska placeras i en årskurs som är lämplig med hänsyn till elevens ålder, förkunskaper och personliga förhållanden i övrigt.” (s. 32)

Det är viktigt att man i t.ex. allmänna råd förtydligar vad detta i praktiken kan innebära och hur svårigheter med sådant hänsynstagande bör hanteras. Ett exempel: Hur ska en fjortonårig nyanländ elev utan skolbakgrund och kunskaper årskursplaceras? Förtydliganden kan även behövas som visar på att det i praktiken kan handla om att extra anpassning eller särskilt stöd kan behövas samt om det nödvändiga i att organisera undervisningen så att alla elever har en rimlig möjlighet att utvecklas efter sina förkunskaper och förmåga.

Kartläggning i gymnasieskolan

När det gäller nyanlända elever på gymnasienivå anser regeringen att det inte finns skäl att införa ett krav på en inledande bedömning av deras kunskaper. Orsaken är att introduktionsprogrammet språkintröduktion är speciellt anpassat för att ta emot nyanlända elever och skolorna bör ha väl utarbetade metoder för att avgöra vilken undervisning en elev behöver. För många elever kan också tidigare betyg ge vägledning om elevens kunskapsnivåer. (s.29, vår markering)

Samma behov av kartläggning föreligger för nyanlända på gymnasienivå som för nyanlända i grundskolan då gymnasieutbildningar skiljer sig mycket åt i olika länder. Med tanke på att sent anlända barn och ungdomar har så få år på sig att nå kunskapsmålen är det särskilt viktigt att på ett professionellt och systematiskt sätt ta reda på vilka kunskaper de har med sig så att undervisningen kan möta dem på rätt nivå och bli så effektiv som möjligt. Det är därför mycket olyckligt att inga krav på en inledande bedömning/kartläggning krävs för elever på gymnasienivå. Enligt propositionen bör språkintröduktion redan ha ”speciellt utarbetade metoder för att avgöra vilken undervisning en elev behöver”. I själva verket efterlyser många skolor relevant material/metoder för bedömning och kartläggning. Det material som används har, enligt vad NC erfar, begränsat fokus på ämneskartläggning och ämnesundervisning (förutom svenska som andraspråk och matematik) i språkintröduktion. Obligatorisk kartläggning bör alltså gälla även för nyanlända elever på gymnasienivå.

Om eleven har betyg i olika ämnen bör en validering göras av personer i kommunen/på gymnasieskolan med relevant kompetens. Om betyg saknas från gymnasiestudier bör en kartläggning ske på samma sätt som för nyanlända i grundskolan för att synliggöra vilka grundläggande kunskaper eleven kan ha i olika ämnen. Sådan validering/kartläggning är nödvändig om eleven ska kunna fortsätta sina studier i olika ämnen inom ramen för gymnasieskolan med stöd av studiehundledning parallellt med sina studier i svenska som andraspråk på språkinstruktionen. NC vill dock påpeka att olika länders betyg i ämnen är svåra att jämföra eftersom innehåll och undervisning kan skilja sig avsevärt.

NC noterar också att i propositionen anges inte explicit att Skolverkets kommande kartläggningsmaterial ska användas som underlag utan att ”regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska meddela föreskrifter om underlaget för bedömningen” (s. 26) ok! och att Skolverkets material ”ska kunna användas” (s. 53).

Eleven ska placeras i en årskurs som är lämplig med hänsyn till elevens ålder, förkunskaper och personliga förhållanden i övrigt. Om den skolenhet där elevens kunskaper har bedömts inte anordnar den årskurs som eleven ska placeras i, får eleven omplaceras till en annan skolenhet (s. 32-33)

För att en placering utifrån dessa faktorer ska kunna göras måste en kartläggning ske även på gymnasienivå.

En bedömning av en elevs kunskaper ska – när det är fråga om nyanlända eller elever som återvänder till Sverige för att återuppta sin skolgång här - utgöra underlag för beslut om vilken årskurs och undervisningsgrupp eleven ska placeras i, hur undervisningen i de olika ämnena ska planeras och hur tiden mellan de olika ämnena ska fördelas.. (s. 25, vår markering)

En bedömning/kartläggning av en elev på språkinstruktionsprogrammet kan visa att eleven behöver få undervisning i vissa ämnen på grundskolenivå och andra på gymnasienivå. Det bör alltså förtydligas att en inplacering inte enbart handlar om årskurs och undervisningsgrupp utan även om vilken skolform/kurs/ämnesplan som är aktuell.

Kartläggning – ansvarig och elevens starkaste språk

Regeringen anser att skolan ska ha möjlighet att själv välja vilken personal som är mest lämpad att genomföra bedömningen av elevens kunskaper. Det vore önskvärt att bedömningen kunde genomföras på elevens starkaste språk, men det är inte alltid praktiskt möjligt att på kort tid finna t.ex. en modersmåls lärare som talar det aktuella språket. Det är därför nödvändigt att skolan har ett visst handlingsutrymme att genomföra bedömningen på något annat språk. (s 29, vår markering)

NC menar att Skolverkets material bör erbjuda rekommendationer om vem som är mest lämpad att genomföra kartläggningen utifrån syftet med de olika stegen. Rapporter visar att rätt kompetens krävs om adekvata analyser och bedömningar ska kunna göras.

NC ställer sig undrande till hur elever ska kunna visa sina kunskaper i olika ämnen inom två månader om de inte får göra det på sitt modersmål eller ett annat starkt språk. En nyanländ elev har ingen möjlighet att utveckla sitt andraspråk svenska så att de kan göra sina ämneskunskaper rättvisa på ett med andra elever likvärdigt sätt. Många elever (eventuellt de flesta) har inte heller sådana kunskaper i ”något annat språk” så att de kan uttrycka sina ämneskunskaper. NC efterfrågar därför riktlinjer vad gäller prövning för betyg i relation till att visa kunskaper via modersmålet eller annat starkt språk.

NC instämmer i Skolverkets påpekanden (s. 28) om att det behövs förtydliganden om att eleven har rätt till utbildning under den tid som bedömningen pågår. NC vill också instämma i Skolinspektionens undran om var eleverna ska befinna sig (undervisningsgrupp) och hur eventuella placeringar ska ses juridiskt under de två månader som kartläggningen sker samt vad som gäller för elevernas närvaro under tiden (garanterad undervisningstid, heltid).

Effektiv kunskapsutveckling

... det bör finnas möjlighet att under en begränsad tid omfördela undervisningstiden mellan olika ämnen till förmån för undervisning i svenska eller svenska som andraspråk för elever som saknar tillräckliga kunskaper i svenska för att kunna följa och tillgodogöra sig den ordinarie undervisningen ”(s. 36, vår markering)

Det ligger i skolans uppdrag att organisera undervisningen för nyanlända elever så att de ges förutsättningar att utveckla kunskaper i alla skolans ämnen samtidigt som de inhämtar det svenska språket. Ett sätt att tillgodose detta behov kan vara att ge eleven studiehandledning på modersmålet, ett annat kan vara att använda sig av ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt i undervisningen. Ibland görs dock bedömningen att elevens behov bäst skulle tillgodoses genom att man till viss del prioriterar undervisning i ämnena svenska eller svenska som andraspråk.” (s. 38, vår markering)

NC frågar om detta gäller även under de två första månader då eleven kartläggs. Vi ställer oss också undrande till åsikten att nyanländas behov bäst tillgodoses genom att prioritera undervisning i ämnet svenska – detta kan endast i undantagsfall komma ifråga för en nyanländ elev.

NC önskar ett förtydligande att det ena (att erbjuda studiehandledning på modersmål) inte utesluter det andra (språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt). För elevens kunskapsutveckling är det viktigt att alla resurser erbjuds samtidigt. Det är också viktigt att

alla möjligheter till lärande i varierande kontexter/ämnen tas tillvara. Ett välutvecklat ett ämnesspråk i något ämne kan stödja utvecklingen av andraspråket svenska och vi menar därför att även andra ämnen än svenska som andraspråk bör kunna prioriteras. NC instämmer därför inte i förslaget om att andra ämnen än svenska och svenska som andraspråk ska kunna prioriteras (s. 39).

Eftersom syftet med förberedelseklassen är att ge eleven en sådan introduktion att han eller hon kan delta i den ordinarie undervisningsgruppen anser regeringen att det ska införas en yttersta tidsgräns för hur länge en elev kan få delar av undervisningen i förberedelseklass. Det föreslås att denna gräns ska vara två år. (s 47)

Ovanstående skrivning pekar på behovet av en definition av begreppet introduktion och förberedelseklass och på behovet av riktlinjer för de mottagningsenheter som är vanliga i kommunerna. Vilken slags introduktion bidrar till att eleven kan delta i ordinarie undervisning? Ska inte introduktion även ges inom ramen för ordinarie undervisning om eleven direkt placeras? NC menar att i stort sett alla nyanlända behöver en introduktion till den svenska skolan, till skolsystem, förhållningssätt, arbetssätt, roller etc, oavsett placering.

Fler frågor som aktualiseras i detta sammanhang: Är en mottagningsenhet som tar emot och har kvar eleven under två månader som förberedelseklass? En sådan enhet är inte en skola enligt lag, men om eleven har rätt till undervisning från dag 1, hur ska då enheten organiseras och styras? Ska förberedelseklassen ha ett särskilt uppdrag som inte den ordinarie undervisningen har? I sådana fall krävs dokument som beskriver detta i relation till olika former av mottagningsskolor/enheter i kommunerna.

Maxtiden på två år i förberedelseklass kan ge fel signaler (även om den absolut kan vara aktuell för vissa elever). Formuleringen kan medföra en tolkning att två år är det normala samt att eleverna då utan uppföljning stannar längre än nödvändigt i förberedelseklass. Skolinspektionens rapport 2009:3 visar att eleverna ofta stannar lång tid i förberedelseklassen. Med krav på utvärdering/utredning vid förlängd tid efter ett år säkerställer man att elever inte rutinmässigt blir kvar där. NC föredrar därför den tidigare formuleringen om max 1 år och att det skulle krävas särskilda respektive synnerliga skäl för längre tid. NC välkomnar medvetenheten om att eleven även efter två år kan behöva ytterligare ”stöd” för att utveckla sin svenska (s. 47).

De första två månaderna

Sammanfattningsvis är propositionen oklar vad gäller frågan om vad som förväntas av skolan under de två första månaderna då eleven kartläggs, t.ex.

- Vilken undervisning har eleven rätt till från skolstart och vilken rätt har skolan att besluta om eventuell tillfällig prioriterad timplan under de två första månaderna?
- Gäller garanterad undervisningstid under de två första månaderna?
- Får eleven en preliminär placering innan kartläggningen är genomförd? Hur ska det kommuniceras till elev och vårdnadshavare och till ansvariga på skolan?
- Om kommunen har en mottagningsenhet som inte är en skola där eleven vistas under de två första månaderna, hur ska enheten förhålla sig till krav på skolplacering från första dagen, rätt till undervisning etc?
- Hur definieras *förberedelseklass* (i relation till alla olika mottagningssystem som idag finns i landet)?
- Hur definieras *introduktion* och vad ska förberedelseklassen bidra till jämfört med en *introduktion*? Bör inte introduktion erbjudas alla nyanlända elever, oavsett placering i ordinarie undervisning eller i förberedelseklass?